

Tombor Jenő

(1880–1946)

Életútja meghatározó részében katonai szolgálatot teljesített, majd kényszerű nyugállományba helyezését követően gyógyszerészként dolgozott, saját budai patikájában. Az 1930-as évek második felétől a *Magyar Nemzet* és a *Szabadság* lap hasábjain katonai szakíróként háborúellenes és a nemzeti összefogást támogató elemzéseket tett közzé. Pályafutásának csúcspontjaként, 1945. november 15-étől 1946. július 25-éig honvédelmi miniszterként igyekezett a honvédség érdekeit képviselni a szovjet és a Magyar Kommunista Párt törekvéseivel szemben. Tevékenysége és életpályája a források és a szakirodalmi hivatkozások alapján az alábbiak szerint rekonstruálható.

Családi háttér és tanulmányok

1880. március 3-án született Nyitrán, értelmiségi családban, Miklósy Laura és Tombor Kornél gyógyszerész gyermekeként. Dokumentumok hiányában nem tudjuk, hogy egyedüli gyermek volt-e, vagy voltak-e esetleg testvérei. Az elemi, majd polgári iskola négy-négy osztályának elvégzését követően 1895-ben a Ludovika Akadémia növendéke lett, hogy annak elvégzése után tényleges állományú

hivatásos tiszt legyen. Tanulmányainak közepén, 1897-ben az akadémia által nyújtott képzést egyenjogúsították a bécsújhelyi Mária Terézia Katonai Akadémia (Theresianische Militärakademie) képzésével. A tanulmányait kitűnő eredménnyel befejező növendéket azonban még a régi rendszer szerint avatták évfolyamelsőként hadnaggyá 1899. augusztus 18-án, 1899. november 1-jei ranggal. Ezzel egyévnyi rangelőnyt szerzett évfolyamtársaival szemben, akiket hadapród-tiszthelyettesei rendfokozatban vettek át a honvédség tényleges tisztii állományába.

A fiatal hadnagy első beosztása a lévai 14. honvéd gyalogezred II. zászlóaljánál volt, ahol kiképző szakaszparancsnok lett. Az ezred kötelékében öt évig szolgált csapattisztként, majd 1904. október 1-jével a Honvédelmi Minisztérium 21. osztályára került. A kétéves minisztériumi szolgálatot követően ismét csapatszolgálat következett, korábbi alakulatának felsőbb parancsnokságán, a nyitrai 74. honvéd gyalogdandárnál szolgált 1906. november 1-jétől 1908. október 1-jéig. Ezt követően a budapesti m. kir. honvéd felsőbb tisztii tanfolyam főhadnagy rendfokozatú hallgatója lett. A legjobb tanulmányi eredményeket felmutató honvédtisztek közül a m. kir. Honvédség főparancsnokának javaslatára egyesek felvételi vizsga nélkül kerülhettek be a vezérkari képzést nyújtó bécsi cs. és kir. Hadiiskolába. Tombor főhadnagy is közéjük tartozott, mivel vezérkari próbaszolgálatát 1913. május 1-jével kezdte meg a 40. honvéd gyaloghadosztály 19. ezredénél.

Vezérkari beosztásokban a Nagy Háborúban

A világháború kitörését követően, vezérkari századosként, 1917. március 1-jéig különböző vezérkari beosztásokban szolgált az orosz és az olasz hadszíntereken harcoló cs. és kir. 35. és 16. gyaloghadosztályok kötelékében. Ezt követően a hadsereg és a flotta Teschenből Badenbe települt főparancsnokságára helyezték. 1917. október 1-jétől a k. u. k. Hadügyminisztérium személy- és anyagi utánpótlást végző részlegénél töltött be – pontosan nem ismert – vezetői beosztást, 1918. október 31-ig.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a nyomában kibontakozó politikai zűrzavar nagy hatással volt a haderő tagjaira, a tábornoki kartól a legénységi állományig. Tombor Jenő vezérkari alezredes nézeteit, véleményét a kialakult politikai és katonai helyzetről – források hiányában – nem tudjuk részletesen rekonstruálni, ugyanígy nem rendelkezünk megbízható információkkal katonai

pályafutását befolyásoló motivációiról sem. Annyi bizonyos, hogy 1918 novemberében, a Károlyi-kormány első napjaiban több tisztársával (Gömbös Gyula vezérkari százados, Julier Ferenc vezérkari alezredes) együtt felvetették Hazai Samu, volt honvédelmi miniszternek, hogy a Bécsben tartózkodó Andrássy Gyula vezetésével álljanak az olasz és a francia frontokról hazaáramló magyar csapatok élére, és buktassák meg a Népköztársaság kormányát. A háborús összeomlás nemzetközi és belpolitikai viszonyai azonban nem tették lehetővé a vezérkari tisztek káoszban fogant elképzeléseinek megvalósítását, s a javaslattevők további pályafutása is eltérő irányokban folytatódott. Tombor és Julier vezérkari alezredek, vélhetően egzisztenciális és hazafias motivációktól vezetettve tovább folytatták katonai szolgálatukat mind a Károlyi-kormány, mind a Magyarországi Tanácsköztársaság ideje alatt, míg Gömbös vezérkari százados az elégedetlen tisztek csoportjára támaszkodva hozzákezdett a Magyar Országos Véderő Egylet megszervezéséhez.

Szerepvállalás a Magyarországi Tanácsköztársaság ideje alatt

Minisztériumi tisztársaihoz hasonlóan Tombor Jenő vezérkari alezredest, a sebtében kinevezett új hadügyminiszter, a háború poklából alkoholistaként hazatérő vezérkari ezredes, Linder Béla 1918. november 2-ai Országház előtti beszéde bizonyára meglephette, hiszen hivatali főnöke arról szónokolt, hogy „a régi hamis ideálok összeomlottak. [...] Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni!” A teljesen alkalmatlan Lindert bő egy hét után parkolópályára tették. Utódja, ugyancsak a szociáldemokraták bizalmából, Bartha Albert vezérkari alezredes lett, aki határozott intézkedésekkel törekedett a hadsereg és a tisztikar további bomlásának megakadályozására, továbbá a Pogány József vezette Katonatanács anarchiát szító törekvéseinek felszámolására. Képzett katonaként egy olyan magyar haderő megszervezésére törekedett, amely képes lett volna a csehszlovák, román és szerb betörések elhárítására, vagy egy, rövidebb-hosszabb ideig tartó fegyveres ellenállás esetén, valamilyen megegyezéses megállapodás elérésére. A szomszéd államok területszerző törekvéseinek elhárítása érdekében olyan haderő felállítására tett kísérletet, amely gyakorlatilag a „körkörös védelem” elve alapján próbálta volna meg az idegen fegyveres erők feltartóztatását. Ennek érdekében javasolta az öt legfiatalabb korosztály 1919 februárjáig való visszatartását, amelyekből a fegyverszüneti szerződésben engedélyezett hat gyalog- és két lovashadosztályt kívánta felállítani, továbbá lépeket

tett a katonai fegyelem felbomlasztásában elsődleges szerepet játszó, a Pogány József által irányított Katonatanács befolyásának letörésére. E célból, december elején titkos rendelkezést küldött a csapatok vezetőihez, amelyben különleges célra felhasználható, úgynevezett „riadó-alakulatok” megszervezését követelte: ezek mozgó karhatalomként a rend fenntartására bárhol bevethető erők lettek volna, ahol a kormány azt szükségesnek vélte.

A hadsereg, a riadózászlóaljak szervezése mellett tiszti zászlóaljok és egyéb különleges osztagok felállítására is kezdeményezéseket tettek. A Katonatanács megvesztegetett tagjai, az általuk működtetett besúgó-bizalmi hálózat révén minden információt megkaptak ezekről a törekvésekről. Pogány kezdeményezésére a budapesti helyőrség mintegy 8000 fős csőcselékhada nehézfegyverekkel is felszerelve vonult fel 1918. december 12-én a budai Várba, és a minisztérium épülete előtt Bartha Albert miniszter menesztését követelte.

A menesztett miniszter ezt megelőzően az általa már korábban is ismert Tombor alezredest a minisztérium Elnöki Csoport alá tartozó 1. (hadműveleti) osztály élére nevezte ki, és aktívan bevonta őt hadseregszervezési terveinek kidolgozásába. Az osztály ügykörébe az alábbi területek tartóztak: hadművelati tervezés, hírszerzés, közlekedés, összeköttetés, karhatalom, fegyelmi ügyek, kiképzés. Az osztály elnevezése és alárendeltsége 1919. január 1-jével a Hadügyminisztérium átszervezésével módosult: az osztály az 5. számozással közvetlenül a miniszter alá rendelődt, és feladatköre az alábbiakra korlátozódott: hadművelati tervezés, hírszerzés, elvi ügyek, hírszerzési értesülések nyilvántartása.

A vezérkari alezredest ezt követően a hadsereg ügyeiben a szociáldemokraták „erős emberének” számító, az egykori műszerész és népszerű pártpénztárnok, Böhm Vilmos katonai tanácsadója lett, és továbbra is betölthette minisztériumi beosztását. Vezető szerepét és minisztériumi hatalmát tisztárta – utóbb a m. kir. Honvédség főparancsnokának 1. szárnysegéde –, Shvoy Kálmán vezérkari őrnagy is megerősítette: „1918. november 25-én a Hadügyminisztériumban voltam, ahol szolgálatra jelentkeztem. Ott találtam Tombor Jenőt, aki ott igen nagy úr volt és vezető szerepet játszott.”

Böhm másik bizalmas katonai tanácsadója, a Ludovika Akadémia élére november elején kinevezett Stromfeld Aurél vezérkari ezredes lett. Ők ketten dolgozhatták ki a Böhm által favorizált, elsősorban a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szervezett munkástagságára támaszkodó, mintegy 70 000 fős hadsereg felállításának terveit, az új hadsereg demarkációs vonalakon való elhelyezését és a fegyelmetlen alakulatok felszámolását. De hiába voltak a világháború harterein edzett kiváló vezérkari tisztek elképzelései szakmailag kifogástalanok,

a tervek az adott körülmények között megvalósíthatatlanok voltak. A munkás-hadsereg eszméje alapvetően az önkéntességre és a politikai megbízhatóságra épített, azt remélve, hogy majd a szén- és nyersanyaghiány miatt munka nélkül maradt budapesti nagyüzemi munkások szívesen harcba mennek a Felvidékért és Erdélyért. Ez azonban illúziónak bizonyult. A szociáldemokrata honvédelem hívó szava a magas illetmény ígéretével együtt sem volt vonzó a háborús fáradtságtól sújtott országban. Az öthetes toborzás szomorú és elkeserítő eredménnyel zárult, alig 5000-en jelentkeztek csak a haza területeinek megvédésére. Ezek többsége is a zsold kifizetése után egyszerűen hazament, a tisztikar is lezüllött, nem akartak harcolni. Túlduzzasztott állományban a minisztérium és a hadsereg különböző intézményeiben tengették napjaikat, legtöbbször a legközelebbi kávéházakban tartózkodva. A hadsereg morális és fegyelmi helyzetének romlását továbbra sem sikerült megállítani, a meglévő sorállomány nagy részét szabadságolták, miután a felső tisztikart – ezredestől felfelé – már korábban nyugállományba helyezték. A hadsereg széttöltéséért elsősorban a Magyarországi Szociáldemokrata Párt másodvonalához tartozó, bölcsészdoktorként korábban hegyestollú újságíróként nevet szerző Pogány József volt a felelős, aki a „Katonatanács kormánybiztosaként mindent megtett annak érdekében, hogy a forradalmi haderő alig legyen több mint egy sokat politizáló, viszonylagos jólétben és kényelemben élő pretoriánus csapat, amelyet néhány teljhatalmú bandavezér irányít”.

Stromfeld és Tombor vezérkari alezredek fontos szerepet játszottak 1919. március 20-án, amikor Fernand Vix francia alezredes, a november vége óta Budapesten tartózkodó szövetséges katonai misszió vezetője átadta a kormánynak a párizsi békekonferencia határozatát, amely alapján a magyar csapatokat kétszáz kilométerrel nyugatabbra kellett visszavonni, míg a román hadsereg erőit száz kilométerrel előre tolhatták, kijutva ezzel a hegyekből. Károlyi Mihály a Népköztársaság elnöke elolvasva a jegyzéket, azonnal magához hívatta Berinkey Dénes miniszterelnököt és Böhm Vilmos hadügyminisztert, hogy a továbbiakban közösen vitassák meg a jegyzék tartalmát. Az a magyar politikusok számára is azonnal világossá vált, hogy itt nem katonai célokat szolgáló ideiglenes intézkedésekről, hanem gyakorlatilag a végleges országhatárokról van szó. Az események irányításában a következő órákban a szociáldemokrata miniszter vette át a kezdeményezést, míg Károlyi teljesen elvesztette önuralmát: a fejét fogva, magából kikelve szaladgált fel-alá dolgozósobájában. Böhm legfontosabb katonai tanácsadóival visszavonulva tárgyalta meg a kialakult helyzetet. Mindkét alezredes azon a véleményen volt, hogy a jegyzék feltételei elfogadhatatlanok,

a behódolás és pacifizmus helyett fegyverkezést és az orosz-bolsevik erőkkal való katonai szövetség megkötését indítványozták. Mindezek előfeltételeként tiszta szociáldemokrata kormány felállítását és a kommunista támogatás megszerzését javasolták miniszterüknek. Tombor Jenő vezérkari alezredes az alábbi véleményét fejtette ki:

„most minden pacifizmust félre kell lökni, mert az antant a wilsoni elveket sárba tiporta és az országot becsapta. Föl kell hívni fegyveres védekezésre az egész országot, a nyugati orientáció helyébe az Oroszország felé szóló keleti orientációt kell a programunkba fölvenni. Az ország vezetésére e pillanatban más alkalmas kormányzatot nem lát, mint a fegyveres védelmet megszervezni tudó szociáldemokrata pártot, de ennek ki kell békülnie, meg kell egyeznie a kommunista párttal, hogy a régi Ausztria [az Osztrák–Magyar Monarchiára gondol – O. I.] északi határán álló orosz-szovjet csapatokkal a szövetséges együttműködés létrejöhessen.”

Böhm teljes mértékben azonosult katonai tanácsadói javaslataival, és az aznap kora délután sebtében összehívott pártvezetőségi ülésre már térképekkel felszerelve állított be, ahol vehemensen tájékoztatta párttársait a Nyugat-Ukrajnában, az északkeleti magyar határoktól alig 200 kilométerre lévő bolsevik csapatok és a magyar haderők lehetséges együttműködését a Magyarország határait fenyegető erőkkal szemben. A katonai szövetség kialakítására a legfontosabb hazai előfeltételnek a börtönben ülő, egyben Lenin magyarországi ügynökeinek tekintett, kommunistákkal való kiegyezés megkötését tekintette. Proletárdiktatúra kimondásáról itt még szó sem volt. Egyes szociáldemokrata és szakszervezeti vezetők, mindenekelőtt Weltner Jakab, a *Népszava* főszerkesztője, Landler Jenő, a Vasutas Szakszervezet vezetője és Pogány József azonban nem ebben látták a kibontakozás lehetőségét. A Vix-jegyzék elutasításaként lemondott Károlyi-kormány helyébe ők a kommunistákat is magukba foglaló tanácskormány megalkotásában látták a kiutat és saját pozícióik megtartását.

A minisztérium Hadügyi Népbiztossággá történő, 1919. március 21-i átszervezését követően Tombor vezérkari alezredes a Hadművelési Főcsoport 5. hadművelési osztály élén maradva katonai pályafutásának talán legmozgalmasabb időszakát élte át 1919. áprilisában és májusában. Az 1919. április 16-i román támadást követően, a keleti arcvonal teljes felbomlásának megakadályozása céljából, az északi és déli területekről vezényeltek át Nyíregyháza és Debrecen körzetébe erőket az ellenállás megszervezésére. A frontvonal megszilárdítására tett erőfeszítések azonban hatástalanok maradtak, mindenekelőtt a 39. gyalogdandár és a 6. gyaloghadosztály alakulatainál tapasztalható nagyfokú

fegyelmetlenségek és harcolni nem akarás következtében. A katonák zöme nem hallgatott a parancsnokokra, azok parancsait megtagadva a felszerelés nagy részét hátrahagyva menekült a román csapatok elől. A 6. hadosztály alárendelt alakulatai közül a makói és a hódmezővásárhelyi zászlóalj katonái például szavazással döntöttek az átcsoportosítást elrendelő parancs végrehajtásáról. A román támadást követő napokban a Vörös Hadsereg még harcolni hajlandó csapatainak vezetését a Hadügyi Népbiztosságról szervezték és próbálták meg irányítani. Ebben kiemelkedő szerepet játszott a hadművelleti osztály és annak vezetője. Az 1985-ös *Magyarország hadtörténete* 2. kötetében Tombor szerepéről a következőket írta:

„Tombor Jenő, a hadművelleti osztály tapasztalt és hozzáértő vezetője próbálkozott a lehetetlennel: az arcvonaltól nagy távolságból vezetni a csapatok harcát. Az összeköttetés gyengesége, a kapcsolatok lazasága miatt a népbiztosság általában elmaradt az eseményektől. Ennek tudatában Tombor és munkatársai elsősorban nem parancsokkal és utasításokkal kísérelték meg a harcok befolyásolását, hanem főként azzal, hogy az eseményeket elemmezve, utólagos megjegyzéseket, észrevételeket tettek.”

Egy háború esetén a katonai szempontból mindenképpen egyedinek és furcsának tekinthető vezetési módszer tarthatatlanságát valószínűleg még a fronton lévő, és katonailag képzetlen népbiztosok is beláthatták, aminek eredményeképpen a keleti arcvonalon a menekülő és visszavonuló alakulatok vezetésére 1919. április 22-én létrehozták a Keleti Hadsereg-parancsnokságot, Szolnok, majd Gödöllő városokba települve. Parancsnoknak Böhm Vilmost, a vezérkar főnökévé pedig Stromfeld Aurélt nevezték ki, egyidejű ezredesi előléptetéssel. Böhm és Stromfeld első intézkedései a román előrenyomulás feltartóztatására irányultak, amíg megfelelő erőket nem teremtenek egy ellencsapáshoz. Tervüket a Forradalmi Kormányzótanács meghirdetett toborzására, illetve sorozásra építették, amely a budapesti nagyüzemek munkásaira támaszkodott elsősorban. Ennek eredményeképpen a Vörös Hadsereg létszáma 1919. május közepére a 30 000-ről 100 000 főre emelkedett. Kezdeményezésükre eltörölték a katonatanácsokat, visszaállították a tisztek parancsadási jogát, megszüntetve ezzel a katonák körében népszerű „szavazásokat”. Ezen intézkedések hatására a következő hetekben visszatértek a hadseregbe azok is, akik értettek a harchoz. Tisztek tömege különböző motivációk alapján (a megélhetés kényszere, a karriervágy, a terrortól való félelem) vállalta a fegyveres harcokban való részvételt, de különösen erős volt a haza sorsáért való aggodás érzése is. A Vörös Hadseregben a magasabb parancsnoki beosztásokat betöltő tisztek jórészt a tetterős

harmincasokból, a főhadnagyi-őrnagyi rendfokozatot viselő vezérkari és csapattisztekből szerveződött.

A kezdeti időszakban, 1919. május elejéig nem tisztázták a Hadsereg-parancsnokság és a Hadügyi Népbiztosság közötti szolgálati viszonyt, aminek következtében Tombor és Stromfeld között mindennaposak voltak a hatásköri súrlódások, viszályok. A helyzet 1919. május 5-ével, a Vörös Hadsereg harcoló alakulatainak a hadsereg-parancsnokság alá helyezésével oldódott meg, amikor is a Hadügyi Népbiztosság Hadművelési Főcsoportja megszűnt, a korábban alárendelt hét osztály közül csupán három maradt továbbra is Tombor szervezetében. A többi osztályt és ügyköreit a hadsereg-parancsnokság alá rendelték. Ekkortól a hadseregek alakulataiban csak Stromfeld volt ezredes parancsai érvényesülhettek. A népbiztosság a továbbiakban a hadsereg-parancsnokság mellé rendelt szervezetként, elsősorban a katonai kerületi parancsnokságok, intézmények és a különböző hátországi szervek ügyeivel foglalkozott, valamint biztosította a személyi és anyagi szükségletek folyamatos kielégítését. Tombor Jenő vezérkari alezredes pontos szolgálati beosztását nem ismerjük, de vélhetően a Tanácskormány bukásáig a Hadügyi Népbiztosság keretében maradó 14., 37. és 61. osztályok (szervezés, kiképzés, közigazgatás) vezetőjeként tevékenykedett.

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukását követően, 1919. augusztus első napjaiban pár napra letartóztatták, majd – megromlott egészségügyi állapotára tekintettel – tevékenységének kivizsgálásáig egy kórházba internálták. Karácsonyi szabadulását követően családjának körében várta ügyének további folytatását.

Felesége Boleman Janka (1883–1951) volt, akivel a lévai szolgálati éve alatt ismerkedett meg, és 1907-ben kötöttek házasságot. Ilona nevű leánygyermekük 1908-ban született.

Haditörvényszék előtt

1920 tavaszán pályatársának, Stromfeld Aurél ezredesnek pere előtt, katonai haditörvényszék elé állították. A vádpontok – az új hatalom politikai számonkérési törekvéseinek megfelelően – feltehetően általánosak lehettek a Vörös Hadseregben szerepet vállaló tisztekkel szemben; bűnösségük, illetve felelősségük megállapításánál bizonyára figyelembe vették betöltött beosztásaikat, esetleges politikai megnyilvánulásait. A haza védelmében játszott kizárólagos katonai tevékenység minden esetben méltánylandó és elfogadható volt az eljáró katonai igazságügyi szervek részéről. Az ügyész által hangoztatott vádpontok kiterhettek

Tombor alezredes magas minisztériumi beosztására, a Böhmmel való kapcsolataira és a Magyarországi Tanácsköztársaság (a proletárdiktatúra) fenntartásához hozzájáruló katonai működésére. Az ügyész katonához méltatlan kötél általi halálbüntetést indítványozott, de a Budapesti Honvéd Törvényszék tárgyalásvezető hadbírája, dr. Ambrózy Árpád hadbíró őrnagy tárgyalagos közreműködése révén felmentő ítélet született, amelyet a Szerdahelyi László hadbíró ezredes vezetett felsőfokú bíróság is helybenhagyott. Nem sokkal a felmentő bírósági ítéletek után becsületügyi eljárás alá vonták, ahol legfelsőbb fokon megintették, de az 1918–1919-es tevékenységét igazolták. Mindezek ellenére a haderő nem tartott igényt szolgálataira, és az igazolás ellenére megbélyegzett ember lett.

Tombor Jenő negyvenévesen, huszonegy év katonai szolgálattal a háta mögött, komoly megélhetési gondoktól sújtva, saját és családja megélhetésének biztosítására újabb pályaválasztásra kényszerült. Folytatva a családi hagyományt, gyógyszerészeti tanulmányokba kezdett a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen.

Az ellenforradalmi rendszer katonai bíróságai a Vörös Hadseregben szolgáló tisztek közül igen keveset ítélték rangvesztésre, nyugdíjazásra vagy – súlyosabb büntetésként – börtönre. Ennek hátterében mindenekelőtt az állt, hogy a berendezkedő új államhatalom sem nélkülözhetette a fiatal és háborús haditapasztalatokkal rendelkező hivatásos tiszteket az új honvédségben. A tolerancia Tombor Jenő volt vezérkari alezredes mellett kiterjedt például Bartha Albert volt hadügyminiszterre, vagy a politikai példastatuálás okán börtönre ítélt Stromfeld Aurélt felváltó Julier Ferenc vezérkari alezredesre is. Horthy Miklós kormányzó mindhárom vezérkari tisztnak, saját kérésükre, kivételesen és kegyelemből, elrendelte a tényleges állományban való előléptetésüket, és az így ezredesekké kinevezetteket teljes ezredesi nyugdíj folyósítása mellett 1924-gyel nyugállományba helyezte. Tombor Jenő, aki a következő évben sikeresen befejezte gyógyszerészeti tanulmányait és megkapta oklevelét, Budán nyitott üzletet. A tanulási kedv azonban továbbra sem hagyta el, így hamarosan megszerezte vegyészdoktori címét is.

A viszonylagos középosztálybeli jólét megteremtését követően katonai szakértő-újságíróként 1932-től bekapcsolódott a politikai életbe, majd a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt tagja lett. Katonai szakíróként előbb a Bajcsy-Zsilinszky Endre szerkesztette *Szabadság* lap hasábjain tette közzé a magyar hadseregfejlesztés szükségességéről, a vasút és hadügy közötti kapcsolatok fontosságát tárgyaló elemzéseit, majd 1938-tól a *Magyar Nemzet* lapszámaiban írt a nemzetközi élet katonai eseményeiről, a világpolitika várható katonai

aspektusairól. 1936 augusztusában készítette el *Memorandum Magyarország hadi felkészültségéről* című tizenhárom oldalas tanulmányát. Ebben legsürgetőbb feladatnak a fegyverkezési egyenjogúság előkészítésére és a hadiipar fejlesztésével újabb munkaalkalmak megteremtésére, egymilliárd pengő hitel törvényhozási megszavaztatását javasolta. Véleménye szerint a nemzetközi feszültség növekedése következtében Magyarországnak feltétlenül szükséges gyorsítania az elkövetkező években a fegyverkezési ütemet. A hadiipar általános fejlesztése mellett különösen fontosnak tartotta a légi haderő fejlesztését, mivel úgy vélte, hogy „az a fél, amelyik a jövő háborújában a levegő ura marad, még gyengébb szárazföldi seregét is győzelemre vezetheti”. Magyarország számára egy ezerdarabos légiflotta megszervezését ajánlotta. A hadiipar, benne a légierő kiemelt fejlesztése mellett hangsúlyozottan foglalkozott az „ellenség megelőzésére, a vilámgyors hadikészültség elérésre” irányuló mozgósítás kérdéskörével is.

„Föl kell készülnünk arra a legtöbb sikert ígérő eshetőségre – írta –, hogy mi rohanjuk meg meglepően ellenségeinket és zavarjuk meg mozgósításukat, de arra is, hogy ők előzzenek meg, továbbá az is megtörténhetik, hogy ők is, mi is egyelőre csak mozgósítunk és az ellenségeskedések csak később kezdődnek meg. Bármelyik eset következik is be, mozgósítási eljárásunkkal ellenségeink megelőzésére, vagyis villámgyors hadikészültségre kell törekednünk. Ezt csakis a mozgósítási állomások teljes decentralizálásával érhetjük el.”

Feltételezve a nagyobb városok ellenséges bombázását, a fegyverzet, felszerelés, ruházat járási központokba való széttelepítését javasolta, továbbá a csendőrorosk őrizték volna a további hadfelszerelési anyagokat. Szigorú eljárást tartott szükségesnek a bevonulási parancs alól mentesülő „nélkülözhetetlenek” arányának csökkentésére, és véleménye szerint 35 életév alatt senkit sem lehetett volna mentesíteni a katonai szolgálat alól. A mozgósított haderő szervezetét illetően a legcélszerűbb módszernek azt tartotta, hogy „minden béke-alakulás szervezésében megháromszorozódik, vagyis például a gyalogságnál minden század hadiállományú zászlóaljja, a zászlóalj ezreddé, az ezred pedig hadosztállyá alakul át”.

Újabb Trianon felé haladunk? – memorandumok

A második világháború kitörését követően sorra jelentette meg a háború éppen aktuális eseményeit értelmező, elemző összefoglalóit, így *A lengyel vereség okai, Mi történt Norvégiában?, Mit tanulhatunk a mai háborúból?* című cikkei. Alig két hónappal a lengyel összeomlást követően, 1939 novemberében

közzétett cikkében már a lengyel hadsereg háborúra való felkészületlenségéről és a parancsnoki vezetés alkalmatlanságáról értekezett. A lengyelek melletti szimpátiájának érzékeltetésén túl számba vette a legsúlyosabb okokat, amelyek a lengyel állam és hadsereg kapitulációjához vezettek. Véleménye szerint elmaradt a lengyel határok megfelelő megerősítése, az erőket a leghosszabb német–lengyel határvonalra kellett volna koncentrálni, míg a szovjet–lengyel határ mentén az idősebb korosztályokból álló erőkkel „megfigyelő szolgálatot” kellett volna szervezni. A lengyel határokat valószínűleg egy ellenállóképesebb erődrendszer sem tudta volna biztosítani, ezért az ország védelmét támadó hadműveletekkel kellett volna biztosítani, három fő hadászati irányban:

- Danzig – Kelet-Poroszország;
- Pomeránia;
- Sziléziai iparvidék.

A „legázoló lengyel túlsúlyt” az első irányban tartotta fontosnak koncentrálni, és az általános támadást az első danzigi német ellenséges tevékenység észlelésekor kellett volna elindítani a lengyel hadvezetésnek. A vereség másik alapvető okának a lengyel mozgósítási rendszer lassúságát és elkésetttségét tartotta. A lengyel hadsereg vitézségének és szívós kitartásának elismerése mellett elismeréssel szolt a német hadsereg sikeres új hadászati-hadművelti módszereiről is, mindenekelőtt a nagy létszámú páncélos- és gépesített erőkkel való gyors átkaroló hadműveletekről. Sommás ítélete szerint a lengyel hadjárat véglegesen bebizonyította „a gép győelmét a ló fölött”.

Magyarország hadba lépését követően a német és a magyar hadijelentések alapján íródott cikkei a nemzeti és a németellenes ellenállás gondolatait táplálták, illetve sugallták. 1941. szeptember 11-ei, a Szovjetunió elleni hadba lépést követő harmadik hónapban összeállított *Újabb Trianon felé haladunk-e* című memorandumában az alábbi főbb megállapításokat fogalmazta meg:

- a Szovjetunióval való szembenállás nem magyar érdek, ezért a magyar csapatokat ki kell vonni;
- az angolszász hatalmakkal feltétlenül el kell kerülni a háborút;
- a háborút Németország nem tudja megnyerni;
- az angolszászok uralma a tengerek felett meg fog szilárdulni.

A memorandumot Bajcsy-Zsilinszky Endre közreműködésével Horthy Istvánhoz és Szombathelyi Ferenc vezérezredeshez, a vezérkar főnökéhez is eljuttatták, mivel a Kormányzói Iroda nem volt hajlandó átvenni. A németellenes összefogás

erősítése volt a cél akkor is, amikor nagybacsoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter 1943. júniusi lemondását követően Tombor Bajcsy-Zsilinszky, Tildy Zoltán és Kiss János nyugállományú altábornagy társaságában többször is felkereste a volt minisztert, hogy a lehetséges politikai lépésekről egyeztessenek. Véleményük szerint már elérkezett az ideje a németekkel való szakításnak, és egy várható román támadás megelőzése céljából Erdélyt még a volt szövetségesekkel kirobbanó háború előtt meg kellene szállni a magyar csapatoknak. A Kiss altábornagy által jegyzett terveket tanulmányozás céljából átadták Nagy Vilmos részére. Ő a beszélgetés során azt a véleményét hangoztatta, hogy a németekkel való szembefordulásnak még sem a politikai, sem pedig a katonai körülmények nem kedvezők, a románok ellen indítandó külön háború pedig nem lehetséges. Bajcsy-Zsilinszky és Tombor elképzeléseik ismertetése és megtárgyalása céljából 1943–1944 folyamán többször is felkeresték Szombathelyi Ferenc vezérezredest, akivel rövid, tájékozódó megbeszéléseket folytattak. Az 1944. október 15-ei nyilas-hungarista puccsot követően a két barát közötti kapcsolat megszakadt, mivel Tombor visszautasította a Bajcsy-Zsilinszky által felajánlott katonai ellenállás vezetőjének tisztét. Döntését azzal indokolta, hogy a helyzetet katonailag reménytelennek látja, és egy katonai ellenállás csak a magyar életek okatlan feláldozásával járna.

A magyar nemzeti ellenállásban való tevékeny részvétel elutasításában minden bizonnyal szerepet játszott az előrehaladott kora és félelme a bizonytalan jövőtől. Legfőbb indítéka azonban mégiscsak az lehetett, hogy nem vállalta a veszélyekkel járó személyes áldozatvállalást, szemben a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság küzdelmeiben részt vevőkkel. Bajcsy-Zsilinszky maga is tisztában volt a helyzet reménytelenségével, de úgy vélte, hogy „az egyetlen remény éppen a reménytelen áldozathozatal”, amivel bizonyítani lehet, hogy a magyarság nem azonosítható a náciizmussal. Tombor Jenő ezt követően, távol maradván az ellenállás szereplőitől, a háború és a nyilas uralom borzalmainak túlélésére rendezkedett be. Az ostromot és a nélkülözéseket a XI. kerületi Verpeléti út 22. számú házban lévő lakásában, családjával együtt élte túl.

Budapest 1945. februári felszabadulását követően az újjászerveződő Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt vezetőinél, mindenekelőtt a párt fővárosi szervezetének elnökénél, Varga Bélánál jelentkezett, s ajánlotta fel szolgálatait mint katonai szakértő. Emellett lakókerületében a megalakuló XI. kerületi Nemzeti Bizottságban is aktív szerepet vállalt. A Bajcsy-Zsilinszky Endréhez való kapcsolata és a *Magyar Nemzet*ben megjelent katonai cikkei következtében

neve ismert volt a párt vezetői előtt is, így katonai ismereteire és szakértelmére igényt tartva, a párt Véderő Bizottságának megszervezésére kérték fel.

*„Rendkívül nehéz, szinte emberfölötti feladatra vállalkoztam”
– az új hadsereg megeremtése*

A pártnak végzett szervezői és szakértői munkája mellett sokat küzdött az 1920-as évektől elszenvedett sérelmek rehabilitációjáért és tábornoki előléptetésének elintézéséért. Ez azonban az Ideiglenes Nemzeti Kormány fennállása alatt nehezen megvalósíthatónak tűnt, mindenekelőtt a tábornokokból miniszterekké váló személyek tevékenysége miatt. Előléptetésnek ügyében Vörös János vezérezredes, honvédelmi miniszterhez írt 1945. július 29-ei levelében a következőket kifogásolta:

„A *Kis Újság* című napilap folyó hó 27-én keltezett számában a Minisztertanács című közleményben a következőket olvastam: Stromfeld Aurél őzvegynék vezérezredesi, Tombor Jenő nyugállományú ezredesnek pedig vezérőrnagyi nyugdíjat állapított meg a minisztertanács. Minthogy erre a közleményre cáfolat nem jelent meg, a hír valóságában alig kételkedhetem. Kérem, ezért engedje meg a miniszter úr, hogy teljes tisztelettel, de őszintén kimondhassam: ezt az intézkedést magamra nézve mély lebecsülésnek és súlyosan igazságtalannak érzem, és annak jóvátételét kérem. Meg vagyok arról győződve, hogy azok, akik ezt a nyugdíj-megállapítást kezdeményezték, és azok, akik elfogadták, személyemet és működésemet nem ismerték kellőképpen, és talán jót vélték velem tenni. Hálás is vagyok az illetők iránt, azért, mert jó szándékkal vélték velem szemben eljárni, anélkül, hogy ilyen irányú kérelmet előterjesztettem volna. Valóban önérzetem tiltakozott eddig az ellen, hogy valamit kérjek, ami engem jobban megillet. De most, amikor látom, milyen igazságtalan megoldás lett a jó akaratból, kénytelen vagyok, talán szerénytelenül – ami valóban kínos nekem – érdemességemet kihangsúlyozni. Olvastam korábban az úgynevezett rehabilitációs intézkedésekről [...]; tudomásom szerint az a lényege, hogy azok, akik az 1918–1919-es forradalmi események következtében előmenetelükben politikai okokból károsodást szenvedtek, azt a rangot kapják meg utólag, amelyet rendes körülmények között elérték volna. Hát kérem tisztelettel, miniszter úr, ne vegye túlzott szerénytelenségnek, én bizony rendes körülmények között a vezérezredesi rangot föltétlenül elnyertem volna. Ezt tudja minden bajtársam és kortársam, aki személyemet és működésemet ismerte [...].”

Nem ismerjük Vörös János miniszter levélre adott esetleges válaszát, de az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége 1945. július 1-jével Tombor Jenő nyugállományú ezredest nyugállományú altábornaggyá léptette elő.

Politikai és katonai rehabilitációja, egyben katonai pályafutásának csúcspontjaként 1945. november 4-étől előbb az új nemzetgyűlés képviselője lett, majd

ezt követően, rövid időn belül, 1945. november 15-ével, honvédelmi miniszterré nevezték ki. A haderő kérdése, benne a hivatásos tisztikar jövőbeni szerepe ekkortól kezdve vált egyre inkább a koalíciót alkotó pártok közötti politikai küzdelmek fontos kérdésévé. A kiélezett politikai csatározások kezelése és a hadsereg ügyeinek mindennapos vezetése, irányítása nehéz feladatok elé állították az új minisztert. A Magyar Kommunista Párt hatalomért folytatott küzdelmében a háborút követő egy-két évben a hadsereg ügye nem játszott különösen fontos szerepet, annak hangsúlyozásával, hogy domináns befolyásának kiépítéséről sohasem mondott le. A honvédség jelentősége és szerepe, funkciójából eredően is, másodlagos volt a kommunista hatalomgyakorlás folyamatában. A haderő elsődleges funkciója az ellenségnek tartott állam(ok) valós vagy vélt támadásának elhárítására és az ország függetlenségének megvédésére irányult, és ezen fő feladata mellett szerepet vállalt az adott politikai rendszer védelmének fenn-tartásában is.

Magyarországon a második világháborút követő első években a hadsereg hatalmi eszközként történő esetleges felhasználása – az ország szovjet megszállása, a Vörös Hadsereg jelenléte miatt – szóba sem jöhetett. Ugyanakkor a hatalomért folytatott küzdelemben mindegyik párt a saját befolyását szerette volna érvényesíteni a hadsereg irányításában, és ehhez szüksége volt a tisztikar támogatására, vagy egy új, az adott párt célkitűzéseit elfogadó parancsnoki kar kialakítására. A hadseregben 1945 ősztől kibontakozó pártpolitikai csatározások középpontjában mindenekelőtt két kérdéskör állott: a honvédség átszervezése és csökkentése, illetve a megtartandó és az elbocsátandó tisztek ügyei. A Kisgazdapárt legfőbb törekvése egy pártpolitikától mentes, demokratikus, a magyar parasztságból és a munkásságból feltöltődő, magyar szellemű hadsereg kialakítására irányult. A kommunista párt ezzel szemben egy olyan párthadsereg felállítására törekedett, amely megbízható támasza lehetett a szocializmus építésében és a szovjet érdekek érvényesítésében. Ezért mindenekelőtt egy kis létszámú, alacsony harcértékű hadsereg megszervezésében volt érdekelt, amely nem veszélyeztette hatalmi lépéseit, és nem volt ellene felhasználható. A magyar politikát felügyelő és ellenőrző Szövetséges Ellenőrző Bizottság a hadsereget átszervező intézkedést 1945. október végén küldte át a minisztérium vezetőinek. Ebben a honvédség engedélyezett katonai létszámát 25 000 főben határozta meg, szervezetében pedig, két gyalog- és egy műszaki hadosztályt, határőrséget, hét kerületi parancsnokságot és a háttérintézményeket hagyott jóvá. Az átiratban nem szereplő alakulatokat és szervezeteket két héten belül fel kellett számolnia a honvédelmi vezetésnek. Az 1945. novemberi országgyűlési választásokat figyelembe

vége az átszervezéseket azonban november végéig felfüggesztették. Tombor Jenő altábornagra, az új honvédelmi miniszterre mozgalmas munkanapok vártak.

1945. november 28-án, a SZEB szovjet elnökével, Klement Jefimovics Vorosilov tábornaggal első ízben ismertette a kiadott szervezési rendelettel és a honvédséggel kapcsolatos véleményét, elképzeléseit. A csökkentéseket maga is szükségesnek tartotta, csupán annak mértékét tartotta túlzónak. Véleménye szerint húsz-harminc százalékos létszámcsökkentés lett volna az, ami még nem veszélyeztette a honvédség működőképességét, majd röviden vázolta Magyarország jövő hadseregével kapcsolatos elképzeléseit:

„Olyan hadsereget képezek el a nagy Szovjetunió szomszédságában álló Magyarországon, amely támadásra egyáltalán nem alkalmas, de az egész magyar népet testvéri közösségben foglalja magába, és amely leginkább alkalmas arra, hogy az állam közrendjének és biztonságának fenntartására szolgáljon. A demokratikus Magyarország hadrendjéül ennek leginkább megfelelő minta Svájc kitűnő milícia rendszerű néphadserege.”

Nem tudjuk, hogy a marsall hogyan reagált az elhangzottakra, de annyi bizonyos, hogy a magyar honvédség további története nem a svájci példát követte.

Tombor Jenő személyiségére jellemzően, egy *Kedves honvéd bajtársaim* című közvetlen hangú parancs kiadásával szólította meg a honvédség állományát 1945. december elején, amelyben röviden ismertette az előttük álló közös feladatokat. A parancsból kitűnően nemcsak a legfelsőbb katonai vezető kívánt lenni, hanem – talán a hadseregek vezetőitől szokatlanul – atyai barát is: „Hő óhajom, hogy ne csak legfelsőbb katonai előjárókat lássátok bennem, hanem egyben atyai barátokat is, aki szíve minden melegségével nyújtja felétek kezét, aki sorsotokat valóban szíven viseli, és aki mindannyitokkal szemben emberséges, méltányos és igazságos akar maradni”. A miniszteri pozíció elfogadásának belső motivációjával kapcsolatban elmondta, hogy nem a becsvágy, hanem kizárólag a kötelességérzet vezette az „emberfölötti feladatokat” elvállalására:

„Amikor hivatali állásomat elfoglaltam, először természetesen tájékozódnom kellett a honvédség állapotára felől. Mindenki tudta, így én is tudtam, hogy rendkívül nehéz, szinte emberfölötti feladatra vállalkoztam. Nem a becsvágy, hanem kizárólag kötelességérzetem bírt reá erre az elhatározásomra. A nehézségekről, a jogos panaszokról már korábban hallottam, de amikor egyelőre az íróasztal mellől is jobban tájékozódtam, reá kellett jönnöm arra, hogy a bajok, visszasságok sokkal nagyobbak, mint amilyeneknek gondoltam.”

A továbbiakban kifejtette, hogy milyen hadsereget is képzel el a jövőben: jól öltözött és felszerelt, kifogástalan elhelyezéssel és étellel ellátott személyi

állományt, akik „fegyelmezett, minden reakciótól mentes, magas erkölcsi színvonalon álló demokratikus kis haderőt alkotnak”.

A konkrét feladatokat illetően kitért a legidősebb és a leghosszabb idő óta szolgáló sorállomány leszerelésére és a fiatalabb korosztályok behívására, felhívta továbbá a figyelmet a behívó parancsok szigorú teljesítésére. Mindezek mellett ígéretet tett az élelmezési és a ruházati körülmények – az ország pénzügyi lehetőségeinek függvényében való – javítására, valamint a honvédségi szolgálat következtében addig a földreformból kimaradtak támogatására. Végezetül újól a fegyelem betartására szólította fel a személyi állomány tagjait:

„A demokrácia nem a régi világ vak engedelmességét kívánja tőletek, hanem a belső meggyőződésből fakadó szilárd fegyelmet. [...] A meggyőződésben gyökerező fegyelemnek alapja tehát a bizalom. Ezt kívánom tőletek és arra tiszta múltammal rászolgáltam. Szívemből a legőszintébb szeretet és jó szándék árad felétek. De jóságomnak is van határa ott, ahol rosszakaratba ütközik. Az ilyen javíthatatlanokat kénytelen lennék kemény akaratommal is megismertetni, amire azonban remélem nem lesz szükség. A fegyelmet tehát türelemmel, de föltétlenül biztosítani akarom, mert a hadsereg fegyelem nélkül fegyveres hordává aljasodnék le. Ilyennek élen nem kívánok állni. Adja Isten hazánk, népünk javára, hogy nemes törekvéseimet megértsetek és kövessetek a becsület útján.”

Fentebbi célkitűzéseinek legfőbb akadályozói a Magyar Kommunista Párt hadseregben lévő nyílt és titkos tagjai lettek, akik a hadsereg, és a nem velük szimpatizáló tisztikar eltávolítására törekedve, sajtóhadjáratokkal és konstruált összeesküvési perekkel igyekeztek elfoglalni a hadsereg vezető pozícióit. Embereik elhelyezése céljából hangadói és irányítói voltak a hadsereg nagyarányú létszám- és szervezeti csökkentéseinek, a hadifogságban a szovjet antifasiszta tanfolyamokat elvégzett tisztesek, tiszthelyettesek és tisztek hivatásos állományba és vezető beosztásokba történő kinevezéseinek. Ezzel egyidejűleg a fennhatóságuk alatt álló újságokban valótlán adatokkal és tudósításokkal heccelték a közvéleményt a nyugatról hazatért és továbbra is szolgáló tisztek vélt fasiszta és hazaáruló tevékenységeikről. Ennek következményeként 1946 februárjában a SZEB utasítására a miniszter kénytelen volt az összes nyugatos tisztet leszerelni a hadsereg kötelékéből. A tisztikar további megrostálására létrehozott szelektáló és a különböző „B”-lista bizottságok váltak a legélesebb politikai küzdelmek színtereivé. Ez utóbbi feladata volt az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében a hivatásos tisztikar felülvizsgálatára kiadott 5000/1946. miniszterelnöki rendelet honvédségen belüli végrehajtása. A honvédelmi miniszter párttagságából következően is, természetesen a pártja

elképzeléseit és politikáját elfogadó és támogató tisztek megtartásáért harcolt, és ezt adta ki a bizottságokban lévő megbízottainak is.

A miniszter nagy katonai tudású, erős és határozott egyéniség volt, de rossz emberismerő. Ennek következtében teljesen megbízott volt évfolyamtársában, Daróczy József vezérkari alezredesben. Daróczyt az 1940-es évek elején pénzügyi visszaélések miatt leszerelték, ezt követően budapesti mozikat működtetett. Tombor erről nem tudván miniszteri szárnysegédjének nevezte ki, előléptetve ezredesnek, majd 1946. március 1-jével vezérőrnagynak. A szárnysegédet azonban, éppen kétes múltja alapján, a kommunista kézben lévő katonai titkosszolgálat megkörnyékezte, és megbízta a miniszter figyelésével. Nem volt szerencsésebb parancsőrtisztjének kiválasztásában sem, hiszen a világháború alatti katonai ellenállásban részt vevő és a sopronkőhidai börtönben is szenvedő Révay Kálmán ezredes a Magyar Kommunista Párt titkos tagjaként minden bizalmas információról beszámolt. Tombor, a hozzá hű tisztek figyelmeztetései és jelzései ellenére sokáig megbízott segédtisztjeiben, addig, amíg az általa szolgálatban tartott, a Kisgazdapárttal szimpatizáló tisztek tömeges elbocsátását nem észlelte. Bizalmasai, elsősorban Almásy Pál altábornagy, anyagi főcsoportfőnök és Bartha Albert, a HM „B”-lista bizottságának elnöke ekkor arról tájékoztatták, hogy a megtartandó tisztek miniszterrel egyeztetett listáját Daróczy vezérőrnagy átadhatja a kommunista párt bizottsági képviselőjének, Révész Géának, a párt Karhatalmi Osztály vezetőjének. A miniszter elkeseredettségét és egészségi állapotának további romlását az is növelhette, hogy Almásy Pál altábornagy személyén keresztül újabb nemtelen támadásokat és rágalmakat volt kénytelen elviselni. A hangoztatott vádak szerint a miniszter többször is szabálytalanul igényelt és kapott honvédségi személygépkocsikat a Kisgazdapárt politikusai részére (Bajcsy-Zsilinszky Endréné, Kovács Béla, Nagy Ferenc, Tildy Zoltán), veszélyeztetve ezzel a honvédség szolgálati érdekeit. Jogtalan pénzügyi támogatást említettek a miniszter új szolgálati lakásának rendbehozatalakor is. A Szent Imre herceg út 83–85. szám alatti nyolc kétemeletes villa már korábban is a honvédség szolgálati lakásai voltak, de a háborús sérülések következtében felújításra szorultak. A három szobát is magában foglaló miniszteri villában még további három lakás volt, amelyekbe Kuthy László altábornagy, Illy Gusztáv vezérkari ezredes és Almásy Pál altábornagy költöztek volna be. A lefolytatott ügyészi vizsgálat megállapítása szerint: „Az építkezés az előírásoknak megfelelően a legszabályszerűbb keretek között folyt le.”

Tombort a személyét ért támadások mellett az is elkéséríthette, hogy törekvéseivel ellentétben nem tudta megakadályozni a pártpolitikai csatározások mind

élesebbé válását és a kommunista befolyás erősödését a hadsereg keretein belül. 1946 tavaszán a Magyar Kommunista Párt a hadseregen belüli céljainak szervezettebb és hatékonyabb megvalósítására létrehozta a párt titkos Katonai Bizottságát, amely nem csak az egyre inkább „ellenségnek” tekintett Kisgazdapárt ellen működött sikeresen, de a honvédelmi miniszter intézkedéseit és parancsait is hatékonyan semlegesítette, blokkolta.

A Katonai Bizottság tevékenységének következményei hamarosan érzékelhetővé váltak. A hadseregben – a kisgazdapárti miniszter ellenére – egyre erőteljesebbé vált a kommunista befolyás és irányítás. Ezzel a hadsereg vezetésében tulajdonképpen „kettős hatalom” alakult ki, hiszen a rá vonatkozó döntéseket a törvényesen kinevezett honvédelmi miniszter mellett egyre inkább e konspiratív módon működő bizottság hozta a Szövetséges Ellenőrző Bizottság hathatós támogatásával. Érzékelve a kommunista pozíciók erősödését, egy minisztertanácsi előterjesztéssel 1946. március 28-án, annak eldöntését kezdeményezte, hogy a honvédség hivatásos állományába tartozó személyek a politikai pártokban tisztséget vállalhatnak-e, vagy ez nem engedélyezett. Elismerve, hogy az érvényben lévő rendelkezések nem zárják ki egyértelműen azt a lehetőséget, hogy a hivatásos állományú személyek politikai tisztséget viselhessenek, mégis ennek káros hatásaira hívta fel a figyelmet: „Megfontolandónak mutatkozik, hogy vajon a párttisztség vállalását célszerű-e megengedni és a fokozott párttevékenység nem fogja-e hátrányosan befolyásolni a katonai személyeket abban, hogy teljes munkaerejüket hivatásuk maradéktalan teljesítésére fordíthassák.” A Minisztertanács állásfoglalása szerint nem kívánatos, hogy a honvédség hivatásos állományú személyei politikai pártokban tisztséget viseljenek, de ezt kategorikusan tiltani nem lehet.

A politikai csatározások és a személyét egyre gyakrabban ért méltatlan támadások következtében egészségi állapota fokozatosan romlott, így 1946 júniusában többször is otthonában maradt. Kedélyállapotát az előző hónapban történt vezérezeredesi kinevezése sem befolyásolta kedvezőbben. A végzetes szívroham 1946. július 25-én este érte, azt követően, hogy számára is világhósszá válhatott Daróczy vezérőrnagy árulása. Ravatalát az Országház kupolacsarnokában állították fel, és búcsúztatására megjelentek a kormány tagjai, a pártok vezetői, valamint a Szövetséges Ellenőrző Bizottság orosz és nyugati képviselői is. A búcsúbeszédet Bartha Albert tartotta, majd koporsóját katonai tiszteletadás mellett helyezték ágyútalpakra a Kossuth Lajos téren. Ezt követően a menet a Kerepesi úti temetőbe vonult.

Tombor Jenő vezérezeredes pályafutása során a magyar történelem két sorsfordító időszakában játszott különösen fontos szerepet. 1918–1919 vérzivataros

hónapjaiban a katonai szolgálat további vállalásával – a többi tisztársához hasonlóan –, mindenekelőtt a haza megvédését szem előtt tartva végezte magas színvonalú szervező és hadműveleti tervező munkáját. Egy újabb vesztes háborút követően pedig honvédelmi miniszterként munkálkodott egy demokratikus, polgári Magyarország megeremtésén és egy modern hadsereg kiépítésén. Mind-ezen tettei alapján – emberi gyengeségei és botlásai ellenére is – méltó az utódok megbecsülésére és elismerésére.

Irodalom

Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

Hatos Pál: *Rosszfiúk forradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

Liptai Ervin: *A Magyar Tanácsköztársaság.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1979.

Liptai Ervin (szerk.): *Magyarország hadtörténete. 2.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 1985.

Maruzs Roland: *Tábornoki kar 1945–1956.* Budapest, HK Hermanos Kiadó, 2011.

Okváth Imre: *Bástya a béke frontján. Magyar haderő és katonapolitika 1945–1956.* Budapest, Aquila Kiadó, 1998.

Szijj Jolán: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom Hadügyminisztériumának és az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság hadügyi Népbiztosságának szervezeti felépítése és osztályai. *Levéltári Szemle*, 21. (1971), 1–3. 29–40.

Források

Tombor Jenő: *Memorandum Magyarország hadi felkészültségéről, 1936. augusztus.* Hadtörténelmi Levéltár, dr. Tombor Jenő honvédelmi miniszter hátrahagyott kéziratjai, 1967. Tanulmánygyűjtemény 3186. 1–13.

Tombor Jenő: *A lengyel vereség okai. 1939. november.* Hadtörténelmi Levéltár, dr. Tombor Jenő honvédelmi miniszter hátrahagyott kéziratjai, 1967. Tanulmánygyűjtemény 3186. 1–7.

Tombor Jenő: *Kedves honvéd bajtársaim! 1945. december.* Hadtörténelmi Levéltár, dr. Tombor Jenő honvédelmi miniszter hátrahagyott kéziratjai, 1967. Tanulmánygyűjtemény 3186. 1–5.